

HUVITAVAD FAKTE JA HEA TEADA HAWAII ELUST - OLUST

- Hawaii on kõige isloeeritum paik maailmas, asudes pea 4000 km kaugusel California rannikust ja 6000 km kaugusel Jaapani rannikust.
- Hawaii saarestikku kuulub 132 saart, kuid teatakse kaheksat: Niihau, Kauai, Oahu, Maui, Molokai, Lanai, Kahoolawe ja Big Island. Ülejäänud 124 saart on kokku kogu pindalaga paar ruutkilomeetrit ja asustamata.
- Ainult 5% Hawaiiist on üleval pool ookeani pinda.
- Hawaiiil ei ole ühtki mürgist putukat ega roomajat.
- Hawaiiid kutsutakse vahest Väljasuremisohus olevate liikide pealinnaks maailmaks. Kolmandik USA väljasuremisohus linnu-ja loomaliikides elab Hawaiiil.
- Rohkem kui kolmandik maailmas tarnitavast ananassist tuleb Hawaiiilt.
- Big Island on macadamia pähklite ja orhideede kasvatamise liider maailmas.
- Hawaiiil kasvab rohkem kui 50 erinevat liiki banaane. 2 banaani annavad küllaldaselt energiat 90 minutiliseks pingeliseks tegevuseks.
- Taro toodi Hawaiiile esimeste Polüneesia uusasunike poolt, kes tulid üle ookeani kanuudega.
- Iidsed hawaiiilased olid neoliitne ühiskond, edendades ja arenedes ilma savi ja rauda kasutamata/omamata. Nende kultuur oli väga arenenud ja baseerus väga austavale ja intiimsele suhtele maa ja ookeaniga. Väga iidsed ja sügavad teadmised taimedest ning ümbritsevast keskkonnast aitasid neil jõudsalt areneda.
- Hawaii keele tähestikus on vaid 12 tähte (A, E, I, O, U, H, K, L, M, N, P, W) sestap on sõnad üsna omapärased ja lõbusad. Näiteks rahvusliku kala nimi - Humuhumunukunukuapuaa. Paljud sõnad sarnased eesti keelsetele nt. kohanimed nagu Kohala, Pahala, Kolekole jne
- 90% Hawaii kasvavatest/elavatest taimedest ja loomadest ei leidu kuskil mujal maailmas
- Läbi hula kantakse edasi ja säilitatakse iidseid Hawaii sõnalis-luulelisi traditsioone ja väljendatakse Hawaii vaimsure hinge.
- Kohalik elurütm käib vastavalt loodusele päikese järgi. Inimesed ärkavad varakult 5.30 paiku ja lähevad magama samuti meie mõistes vara 21.00 paiku. Õhtusöök on tavaliselt kella 18.00 ajal.

SÕNASTIK

ALOHA – tähendab erinevaid asju, tere, head aega, ma armastan sind, ka tänan

HONU HAUNT – merekilpkonnad, on sagedased külalised Big Island’l rannavetes. Nad tulevad rannikule sööma, päevitama ja pesitsema. Hawaiiilaste jaoks on kilpkonnal ka sügavam tähendus – neid peeti perekonna jumaluseks ja kaitsjaks. Seetõttu kasutatakse kilpkonna sümbolikat palju tätoveeringutes, petrograafias, tasside kaunistusena, võtmehoidjates jne.

HULA – iidsete hawaiiilaste jaoks oli see väga sügavatähenduslik kommunikatsioonivorm. Kuna neil puudus kirjakeel, siis hula’t ja chant’mist kasutati tavapärase kommunikatsioonivahendina, et

jutustada ja jäädvustada ajaloolisi sündmusi, müüte ja legende. Tähtsaim hula festival - Merrie Monarch Festival, kus selgitatakse parim hula grupp, toimub igal aastal lihavõttenädalal Hilos.

LUAU - päikeseloojangut tähistav õhtusöök rahvuslike roogadega, laulude ja tantsudega. Eraldi etenduse moodustab põrsa küpsetamine maasse kaevatud augus, süte ja palmilehtede vahel. Põrsas kaevatakse maasse banaanipuu lehtede vahele küpsema juba hommikul, õhtuse Luau ajaks on ta valmis. Protsess kestab kokku umbes 7-8 tundi. Kustumatu elamuse annab aga hilisõhtune hula-show, mis tähendab looduslikul laval poolteist tundi Hawaiiilaste väga professionaalset tantsu, trummipõrinat, tulega zhongleerimist ja erutavat hulat. Saarel on mitmeid hotelle, kes Luau'd pakuvad. Õhtu sisaldab mitmekäigulist õhtusööki ja hula show-d. Maksab 70-90 USD.

MAHALO - aitäh

MANA – eluvägi, elujõud

NAI'A – Hawaii metsik vabas looduses elav delfiin

NATURAL, ORGANIC – niimoodi on tähistatud enamus toitu, jooke, kosmeetikat ja hügieenivahendeid. Hawaiiil kasvatatu on kõik ilma mürkide ja väetisteta. Kohalikud jälgivad ja hoiavad väga oma elukeskkonda püüdes iagi võimalikul moel säilitada looduslikku.

PELE – iidne Hawaii tule ja vulkaanijumalanna

POTLUCK- tore seltskondlik vorm, kus inimesed kogunevad kokku, et lõbusalt aega veeta ja igaüks valmistab omalt poolt ka midagi maitsvat söögiks kaasa. Sellistel üritustel on laud lookas ja saab väga erinevatest roogadest koosneva maitse elamuse. Nimetus – “Õnn Potist” tuleb sellest, et kunagi ei tea ette mis laual on ja milline õnn potist naeratab 😊

VÄIKE ÜLEVAADE HAWAII SAARESTIKUST

Hawaii saarestikku kuulub 132 saart, neist 8 on asustatud.

HAWAII (inglise kõnekeeles *Big Island*) ehk suur saar on kagupoolseim ja suurim saar Hawaii saarestikus.

Hawaii ehk Big Island on noorim saar saarestikus – umbes 800000 aastat vana. Saare pindala on 10 506 km², mis moodustab 63% Hawaii osariigi territooriumist. Saare enda pikkus põhjast lõunasse on peaaegu 150 km ning laius läänest itta 129 km. Hawaii rannajoon on 430 kilomeetrit pikk. Saarel elab 173 057 inimest.

Mägine saar on kujunenud viie kilpvulkaani liitumisel. Neist kirdepoolseim ja vanim Kohala on kustunud. Mauna Kea ja Mauna Loa on uinunud vulkaanid. Viiest vulkaanist noorim Kilauea on tegev vulkaan. Hawaii saarestiku suurim saar on vulkaanilisim, seal on unikaalne võimalus näha loodusjõude toimimas. Saare lõunarannikul tegutsevast väsimatust Kilauea vulkaanist (tegutseb vahetpidamata alates 1983. aastast) voolab pidevalt laavat välja ning sellest tekib maismaad juurde. Hawaii on ainus USA osariikidest, kus tekib territooriumi juurde.

Enamik saarest koosneb kahe saare keskossa jääva vulkaanihiiglase Mauna Kea ja Mauna Loa laavaväljadest. Mauna Loa laavavool ähvardas veel 1984. aastal saare idarannikult pühkida rohelusse uppuva väikelinna Hilo. Saar jaguneb kliimatiliselt kaheks. Ida poolel Hilos on väga niiske ja troopiline, vihma sajab umbes 330 cm / aastas. See tähendab, et sisuliselt iga päev tuleb natuke vihma. Hawaii-lased armastavad selle kohta öelda, et kui poleks vihma, siis poleks ka vikerkaart ja vikerkaart näeb Hawaiiil olles väga tihti. Lääne poolel asetsevas Konas on aga kuiv, päikseline ja soe, vihma sajab keskmiselt 58 cm / aastas. Hilo on saare suurim linn koos 42000 elanikuga.

Hawaiiil on esindatud 11 kliimatsooni. Maastik vaheldub karmist vulkaanilisest lopsaka troopikani. Hawaiiil on suured kohvi- ja orhideede istandused.

Keskised õhutemperatuurid aasta lõikes Big Islandil:

	Jaauanuar	Veebruar	Märts	Aprill	Mai	Juuni	Juuli	August	September	Oktoober	November	Detsember
Kõrgeim keskmine temp C	25	25	26	26	28	28	29	30	30	29	28	26
Madalaim keskmine temp C	18	18	18	19	20	21	22	22	22	21	19	19

Keskmine veetemperatuur aasta lõikes on 24 kraadi.

Saare idapoolseim punkt on Kumukahi neem. Saare lõunapoolseim punkt Ka Lae on ühtlasi USA lõunapoolseim ning seda kutsutakse seetõttu ka South Point'iks. Põhjas tipneb saar Upolu neemega ja läänes Keahole'i neemega. Big Island'il asub maailma kõrgeim mägi Mauna Kea. Mauna Kea kõrgus merepinnast on 4169 m, allpool merepinda on aga 9754 m, seega merepõhjast mõõdetuna on mäe kõrgus 13923 meetrit. Mauna Kea Observatooriumis asub ka maailma suurim teleskoop. Suurest

kõrgusest hoolimata on saare pinnamood vähe liigestatud ja valdavad on lauged nõlvad. Põhjuseks on see, et vedel basaltlaava voolas mööda laugeid nõlvu alla ja moodustas tardudes laugete nõlvadega kilpvulkaani. Ka on tardunud basalt praguline, mistõttu vihmavesi ei moodusta suurtel aladel jõgesid ega uurista orge, vaid voolab kaljupragudesse. Erandiks on Kohala vulkaani idanõlv, mis on liigestatud orgudega ja ranniku lähedal pankadega. Saare kõrgeim ja tuntuim kosk on Akaka kosk.

Big Island oli ka kuningas Kamehameha I sünnipaigaks. Ta sündis Põhja Kohalas. Kuningas Kamehameha I ühendas kõik Hawaii saarestiku saared ühtsete seaduste alla. Kamehameha suri Kailua-Konas 8. mail 1819.

MAUI (inglise kõnekeeles ka The Valley Isle) on lopsakas ja troopiline

Hawaii saarestiku suuruselt teise, Maui saare puutumatu lopsakas loodus on murdnud oma tee miljonitele piltpostkaartidele ja posteritele. Pea kõikjal, kus midagi tahetakse reklaamida valussinise merevee, kiiskavkollase liivaranna ja nende kohal nõtkuvate sihvakate palmide abil, on suure tõenäosusega ekspuateeritud just selle saare maagilisi vaateid.

LANAI (inglise kõnekeeles ka The Pineapple Isle) – eksklusiivne

Lanai'd peetakse privaatsaareks. Siia rajatud kaks maailmaklassi luksuskurorti on väikese ananassisaare muutnud *jetset* rikaste pelgupaigaks, mida vähesed teavad. Siin puhkavad Saudi printsid ja staarid igalt elualalt. Luksushotellides on eksklusiivsed restoranid, spaad, maailmaklassi golfiväljakud..... Neist väljaspoole jääv saar on aga säilitanud endisaegade ilme ja atmosfääri. Siin leiab valgeid liivarandu, vulkaanilisi kaljumoodustisi, metsikult ilusaid kohti, vihmametsi, ananassiistandusi ja ühe 3000 elanikuga linnakese.

MOLOKAI (inglise kõnekeeles ka The Friendly Isle) – peidetud ja sõbralik saar

Molokai on Hawaii hästi hoitud saladus. Kõige ebakommertslikum ja vaiksem Hawaii saarte hulgas. Ei hamburgereid, ei valgusfoore ega ühtki palmist kõrgemat hoonet. Seal on Hawaii pikimad inimtühjad liivarannad ning imelised rohelusse mattunud orud. Molokai on ainus saar, kus üle poole kohalikest kohe ongi kohalikud - s.t. sünnipärased hawaiiilased. Elanike arv on ligi 7000.

KAUAI (inglise kõnekeeles ka The Garden Isle) – Troopiline ja paradiisiaia saar

Kauai on Hawaii saarestiku suurtest saartest vanim – vanusega ligi 5,5 miljonit aastat. Kauai'l on Vaikse ookeani Suur Kanjon - Waimea. Seal on palju troopilist rohelist ja seda on ära kasutanud paljud Hollywoodi režissöörid, kes oma võtteplatsid tihti just sinna üles seavad. Seal on filmitud üle 73 filmi ja teleshow alates aastast 1933, näiteks stseene sellistele tuntud filmidele nagu Jurassic Park, Kuus päeva ja seitse ööd, South Pacific, Sinine Hawaii, Teadmata Kadunud jt.

OAHU (inglise kõnekeeles ka The Gathering Place) - kohtamispaik

Oahu on Hawaii asustatud saarte hulgas suuruselt kolmas. Võrreldes teiste saartega on see väga asustatud - siin elab 75% saarestiku 1,2 miljonist elanikust. Lisaks lugematud turistid kõikjal maailmast. Oahu on vastuoluline. Võtmesõnaks on *action* - saarel on mida teha ja seda igale maitsele. Hawaii pealinn Honolulu, mis paikneb Oahu lõunarannikul, on ultramoodsate pilvelõhkujatega elust pulbitsev linn. Saare põhjaranniku vapustavad rannad on maailmakuulus

surfarite Meka. Oahul on suured kaubanduskeskused, kus moodne kaup on vastapandamatult odav. Šoppamine on üks arvestatavaid, sealjuures meeli ülendavaid ja rahakotti kergendavaid ajaviiteid saarel. Ööelu on kirev.